

NAUCZANIE JĘZYKA POLSKIEGO W KRAJACH SŁOWIAŃSKICH

*Marta Pančíková**

NAUCZANIE TERMINOLOGII POLSKO-SŁOWACKIEJ I POLSKO-CZESKIEJ

Słowa kluczowe: specjalizacje translologiczne, podręczniki i słowniki, terminologia, fałszywi przyjaciele / pułapki, dokumenty unijne i terminologia prawnicza.

Streszczenie. Artykuł składa się z dwóch części. Pierwsza zawiera informację o poszczególnych ośrodkach polonistycznych ze specjalizacją translologiczną. Są tutaj przytoczone podręczniki i słowniki, z którymi pracują studenci translologii. Znajduje się tutaj informacja o tłumaczeniu ustnym i pisemnym, a także informacja o tym, co jest ważne w poszczególnych technikach tłumaczenia.

Druga część ma charakter praktyczny. Omawiane są tu problemy i pułapki, które mogą pojawić się w tłumaczeniu, oraz podobieństwa leksyki języków słowiańskich. Analizowane są „wyrazy zdradliwe/fałszywi przyjaciele/pułapki” w tekstach specjalistycznych. Do ilustracji służą wybrane terminy specjalistyczne z tekstów dokumentów unijnych oraz z terminologii prawniczej.

Terminologia jako dyscyplina naukowa rozumiana jest jako część leksykologii. Terminologia to nauka o pojęciach i nazwach w dziedzinie naukowej, technicznej i należy do języka specjalistycznego. Ten składa się z wielu rozmaitych dyscyplin i jego słownictwo jest bardzo bogate. Tego ogromnego bogactwa słownictwa nie można na zajęciach pięcioletnich studiów translologicznych objąć. Należy sobie uświadomić, że na studia translologiczne z polonistyki, kroatystyki czy bułgarystyki przychodzą studenci nie znający tych języków, zaczynający prawie od zera. Oczywiście, jest im łatwiej niż studentom nie-Słowianom. Inna sytuacja panuje na anglicystyce lub germanistyce, gdzie są studenci lepiej przy-

* pancikova@chello.sk; Katedra slawistyki, Wydział Filozoficzny, Uniwersytet Ostrawski, 701 03 Ostrava, ul. Reální 5, Česká republika.

gotowani, bo są po maturze z tych języków. Tak wygląda sytuacja na Słowacji i w Czechach, ale nie na Uniwersytecie Ostrawskim, bo tam język polski dla wielu studentów polonistyki to język ojczysty, z którego zdali maturę.

O terminach mówimy głównie na zajęciach z leksykologii, na zajęciach ze stylistyki i na specjalnych zajęciach praktycznych dotyczących tłumaczenia ustnego i pisemnego (tłumaczenie konsekutywne i symultaniczne). Nawet te przedmioty nie wystarczają na opanowanie terminologii ze wszystkich dziedzin specjalistycznych. Liczba godzin jest za mała i dlatego można studentom pokazać jedynie najważniejsze techniki, najczęściej spotykane problemy i uczulić ich na pułapki, których mogą się spodziewać. Największa praca czeka ich dopiero po zakończeniu studiów, kiedy będą musieli wybrać dziedzinę swoich tłumaczeń.

Spotkania i konferencje organizowane przez Komisję Unii Europejskiej (w Warszawie i na jesieni roku 2009 w Bratysławie) przekonują nas o tym, jak ważną rolę odgrywają języki słowiańskie we wszystkich krajach i instytucjach UE. To powoduje, że wybór tekstów do tłumaczenia ustnego i pisemnego na specjalizacjach translologicznych jest dostosowany do tej sytuacji. Istnieje kilka przedmiotów dotyczących praktycznego posługiwania się językiem polskim i tłumaczenia na czeski, słowacki albo odwrotnie. Na studiach licencjackich to tłumaczenie konsekutywne ustne i tłumaczenie tekstów specjalistycznych z konkretnej dziedziny (prawo, medycyna, polityka, turystyka, sport) z języka polskiego na słowacki. Na studiach magisterskich na Słowacji do ustnego tłumaczenia konsekutywnego dochodzi ustne tłumaczenie symultaniczne i przekład artystyczny (utwory literatury polskiej oraz przekłady na język słowacki i odwrotnie).

Jeśli chodzi o tłumaczenia z języka angielskiego i na angielski, to nawet na medycynie czy kierunkach technicznych, ekonomicznych studenci mają ćwiczenia językowe. Jest im łatwiej, bo znają lepiej terminologię niż studenci filolodzy.

Wymagane środki językowe (do egzaminu):

1. Posługiwanie się terminologią specjalistyczną danej dziedziny.
2. Posługiwanie się leksyką ogólną i leksyką typową dla danej dziedziny.
3. Posługiwanie się wybranymi strukturami gramatycznymi, typowymi dla komunikacji (jw.).

Ogólnie panuje opinia, że tłumaczenie tekstu specjalistycznego jest łatwiejsze niż tłumaczenie beletrystyki. Przekonanie takie jest możliwe i dlatego, że słownictwo literatury naukowej jest prostsze, nie ma tutaj konotacji i ekspresywności, składnia jest pozornie prostsza i przejrzysta. I dlatego wydaje się, że wystarczą podstawowe informacje językowe z języka oryginału i języka tłumaczenia – docelowego. Jest to rzeczywistość pozorna, bo tekst specjalistyczny jest o wiele mniej dostępny i zrozumiały niż tekst beletrystyczny. Potwierdzają to też wypowiedzi B. Grygowej, czeskiej tłumaczki i teoretyka tłumaczenia specjalistycznego: „Obecně panuje názor, že překlad odborného textu je snažší než překlady krásné literatu-

ry... Zdá se tedy, že postačí jen základní znalost jazyka originálu i jazyka překladu. Skutečnost je však poněkud jiná. Jednoduchost jazyka je jen zdánlivá, odborný text je daleko méně dostupný a srozumitelný než text krásné literatury. Překlad odborného textu vyžaduje stejně dokonalou znalost obou jazyků, navíc klade na překladatele nároky, pokud jde o obsah – překladatel odborného textu musí mít nutně alespoň základní vědomosti v oboru, z něhož překládá...” (Grygová 2010, s. 203). Wynika z tego, że tłumacz powinien współpracować z fachowcem w danej dziedzinie i tekst regularnie konsultować. Jeżeli tak nie robi, to często dochodzi do niezrozumienia i zastosowania w tłumaczeniu wyrazów *faux-amis*.

Tłumaczenie specjalistyczne to obcojęzyczne przetłumaczenie tekstu z dziedziny techniki i nauki. Wyrażone jest w pojęciach, terminach i definicjach, dlatego tłumacz powinien znać terminologię danej dziedziny i być w niej zorientowanym. Nie jest zobowiązany uwzględniać indywidualny styl autora i zachowywać jego walory estetyczne, ale to nie oznacza, że styl specjalistyczny miałby być niezręczny. Powinien być zrozumiały. Często jednak spotykamy się, zwłaszcza w instrukcjach przyrządów elektrycznych, z niezrozumiałym tekstem.

Do tekstów specjalistycznych (fachowych) należą dokumenty różnego rodzaju: dokumenty poświadczające wykształcenie (świadectwo, dyplom, certyfikat), dokumenty osobiste (dowód osobisty, metryka, paszport, prawo jazdy), potwierdzenia (o ubezpieczeniu, roczne rozliczenie podatkowe), umowy, statusy, dokumenty sądowe, handlowe, techniczne, instrukcje obsługi itp. Zwłaszcza z dziedziny prawa, ekonomii, handlu, gospodarki rolnej, techniki, ochrony środowiska, informatyki, stron WWW, medycyny, biologii, farmakologii i in.

Jeśli chodzi o tłumaczenia tekstów unijnych, to najbardziej charakterystycznym znakiem słowackiej terminologii jest brak ściśle ustalonych terminów. Wiele terminów bezpośrednio związanych z UE nie istniało. Tłumacz ma więc za zadanie znaleźć odpowiednik i nie zawsze mu się to od razu udaje. Często bywa tak, że słowacki ekwiwalent nie odpowiada dokładnie ekwiwalentowi w języku obcym. W tej dziedzinie są wielkie możliwości dla słowackich, czeskich i polskich tłumaczy dokumentów unijnych. Powinni pracować razem, każdy termin i jego tłumaczenie powinni skonsultować i starać się usunąć wszelkie pułapki.

Jako przykład mogą posłużyć terminy związane ze strukturami społecznymi, dla których należy znaleźć odpowiednie ekwiwalenty w 20 językach urzędowych. Z przystąpieniem naszych Państw do Unii związany jest wzrost zapotrzebowania na zawód tłumacza.

Problemy powodują skrótowce, zapożyczenia, internacjonalizmy, przeniesione znaczenia i homonimia międzyjęzykowa. Na zajęciach translatologicznych należy stosować niżej przytoczone reguły:

- a) zaznajomić się dokładnie z tekstem tłumaczenia i literaturą z danej dziedziny,

- b) zapoznać się z profesjonalnie sporządzonymi tłumaczeniami z podobnej tematyki,
- c) konsultować tekst z fachowcem, ewentualnie prosić go o przeczytanie przetłumaczonego tekstu,
- d) opracować słowniczek terminów i do oryginału dodać odpowiednie ekwiwalenty,
- e) starać się zachować treść, językowo poprawny i logiczny tekst.

Jeśli chodzi o literaturę, to istnieje ona dla języków takich jak angielski, niemiecki i rosyjski. W innych językach literatury jest o wiele mniej. Można korzystać z prac teoretycznych dla innych języków, w ostatnich latach w Czechach i na Słowacji pojawiły się następujące prace autorów: Gromová, Hrdlička, Vilímek (2003); Gromová (2009); Muglová (2010); Gallo (2010).

Jednak ważne jest, żeby opracować publikacje dwujęzyczne (monografie i słowniki). Istnieją one i omawialiśmy je w innych tekstach. Teraz interesują nas publikacje słowacko-polskie i czesko-polskie, autorami których są czescy i słowaccy badacze. Taka dwujęzyczna monografia istnieje dla języka polskiego i czeskiego (Lotko 1986). W ostatnich latach pojawiły się podręczniki – pomoce do ćwiczeń translologicznych czesko-polskich (Benešová, Rusin-Dybalska, Zako-palová, Jeništa, Pernická, Starzynska) i słowacko-polskich (Ciesielska, Pančíková, Vojteková) i dwujęzyczne słowniki terminologiczne (Bureš, Dobrotová, Chlebda, Olchowa, Pančíková, Račáková, Smoleń-Wawrzuszczyń, Vojteková). Wszystkie publikacje znajdują się w bibliografii.

Bardzo często zdarza się, że pozornie proste albo często używane wyrazy powodują największe nieporozumienia. Dla takich wyrazów istnieją różne nazwy, my mówimy o wyrazach zdradliwych (Pančíková 2005, s. 20). Istnieje dużo prac i artykułów na ten temat i dużo zebranego materiału.

Przykład zdradliwości leksykalnej:

stan – w JS¹ oznacza to ‘namiot’; *stan* – w JP to jest wyraz abstrakcyjny oznaczający ‘sytuację, położenie, warunki’, po słowacku i czesku to jest *stav* – a to następny wyraz zdradliwy – bo *stav* w JP to ‘zbiornik wody’ albo w drugim znaczeniu ‘termin anatomiczny, część ciała ludzkiego’ – w JS ‘położenie, sytuacja’; a w serbskim i chorwackim to ‘mieszkanie’;

oprava – w JS i JCz to rzeczownik oznaczający ‘czynność, remont’ (*oprava auta, oprava hodin*); *oprava* w JP już nie oznacza czynności, ale rzecz ‘ram, lemowanie’ (*oprava okularów, książki*, a w słoweńskim to jest ‘ubranie lub urządzenie’).

Do terminów unijnych należą:

Kolektívna práca – układ zbiorowy pracy
Implementácia politik – wdrażanie polityk

¹ JS, JCz i JP to skróty oznaczające język słowacki, język czeski i język polski.

Výkonná zložka EÚ – organ wykonawczy Unii
Ženevský dohovor – Konwencja genewska
Zmluva o založení Európskeho spoločenstva – Traktat o funkcjonowaniu Unii Europejskiej
Charta – Karta
Európsky ombudsman – Europejski Rzecznik Praw Obywatelskich
Európsky dozorný úradník pre ochranu údajov – Europejski Inspektor Ochrony Danych
Európsky dohovor o ľudských právach – Europejska Konwencja Praw Człowieka
Úradný postup – administrowanie
Európa občanov – Europa Obywatelska.

Nazwy instytucji:

Európske spoločenstvo – Wspólnota Europejska
Európsky úrad pre výber pracovníkov (EPSO) – Europejski Urząd Doboru Kadr
Agentúra Európskej únie pre základné práva (FRA) – Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej
Európska chemická agentúra (ECHA) – Europejska Agencja Chemikaliów
Európsky inštitút pre rodovú rovnosť – Europejski Instytut ds. Równości Kobiet i Mężczyzn
Medzinárodný súdny dvor – Trybunał Sprawiedliwości
Ministerstvo vnútra – Ministerstwo Spraw Wewnętrznych
Ministerstvo obrany – Ministerstwo Obrony Narodowej
Výbor pre problémy modernej spoločnosti (CCMS) – Komitet do spraw Wyzwań Współczesnego Społeczeństwa
Enviromentálna rada – Rada ds. Środowiska Naturalnego

Nazwy synonimiczne:

Porozumienia gdańskie – Gdanská dohoda
porozumienie międzyrządowe – medzivládna dohoda
Układ Warszawski – Varšavská zmluva
traktat akcesyjny – prístupová zmluva
traktat założycielski – zakladajúca zmluva
traktat konstytucyjny – ústavná zmluva
umowa dwustronna – bilaterálna zmluva
umowa międzynarodowa – medzinárodná dohoda

Dla słowackich synonimów *dohoda*, *zmluva* w języku polskim istnieją cztery synonimy – *porozumienie*, *umowa*, *traktat*, *układ*.

Niektóre nazwy są w obu językach identyczne, inne mają w jednym języku połączenie dwu- albo wielowyrazowe.

Dwuwyrazowe nazwy w obu językach:

ľudská dôstojnosť – godność człowieka
petičné právo – prawo petycji
pracovný deň – dzień pracy
Súdny dvor – Trybunał Sprawiedliwości
vlastnícke právo – prawo własności
zasadacia miestnosť – sala obrad

Dwuwyrazowe połączenie w JS:

obywatelstvo – štátna príslušnosť
PESEL – rodné číslo
právodawstvo – právne predpisy
traktat – zakladajúca zmluva
wygasnąć – stratiť platnosť

Dwuwyrazowe połączenie w JP:

mýto – oplata drogowa
odbory – zväzky zawodowe
odsun – usunięcie z terytorium
pokutovať – ukarać mandatem/grzywną
reformovať – wprowadzać reformy
schváliť – przyjąć wniosek
zriadiť – powołać do życia

Nazwy wielowyrazowe w JP:

diaľničný poplatok – oplata za przejazd autostradą
kolektívna zmluva – układ zbiorowy pracy
ombudsman – rzecznik praw obywatelskich
podnikanie – prowadzenie działalności gospodarczej
úrazové poistenie – ubezpieczenie od nieszczęśliwych wypadków
úverová poukážka – blankiet / druczek / druk / spłaty kredytu.

Jak już wyżej wspomniano, problemy powodują też skrótowce. W dokumentacji unijnej jest ich mnóstwo. Najlepiej by było, żeby był podany skrótowiec również w języku angielskim, bo to duża pomoc dla tłumacza.

Przykłady:

Identyczne nazwy:

FRA Agencja Praw Podstawowych Unii Europejskiej – Agentúra Európskej únie pre základné práva
ENISA Europejska Agencja ds. Bezpieczeństwa Sieci i Informacji – Európska agentúra pre bezpečnosť sietí a informácií
EMA Europejska Agencja ds. Leków – Európska agentúra pre lieky
EDA Europejska Agencja Obrony – Európska obranná agentúra
EEA Europejska Agencja Ochrony Środowiska – Európska agentúra životného prostredia.

Inny szyk:

UE – EÚ Unia Europejska – Európska únia
PE – EP Parlament Europejski – Európsky parlament;
EBI – EIB Europejski Bank Inwestycyjny – Európska investičná banka
EBC – ECB Europejski Bank Centralny – Európska centrálna banka
ESBC – ESCB Europejski System Banków Centralnych – Európsky systém centrálnych bánk.

W JP obcy skrótowiec:

CFCA – AKRHS Wspólnotowa Agencja Kontroli Rybołówstwa – Agentúra pre kontrolu rybného hospodárstva Spoločenstva

CFCA – AKRHS Wspólnotowa Agencja Kontroli Rybołówstwa - Agentúra pre kontrolu rybného hospodárstva Spoločenstva

W JS obcy skrótowiec:

EWWiS – ESUO Europejska Wspólnota Węgla i Stali – Európske spoločenstvo uhlia a ocele

KPiB – PSC Komitet Polityczny i Bezpieczeństwa – Politický a bezpečnostný výbor

W obu językach rodzime skrótowce:

EWWiS – ESUO Europejska Wspólnota Węgla i Stali – Európske spoločenstvo uhlia a ocele

EWG – EHS Europejska Wspólnota Gospodarcza – Európske hospodárske spoločenstvo

WE – ES Wspólnota Europejska – Európske spoločenstvo

EKES – EHSV Europejski Komitet Ekonomiczno-Społeczny – Európsky hospodársky a sociálny výbor

Pozwolę sobie przytoczyć fragment z przemówienia L. Orbana, komisarza UE ds. wielojęzyczności w r. 2009²: „Szacunek dla różnorodności jest w centrum integracji europejskiej. To, co nas różni, nie jest już postrzegane jako przeszkoda na drodze ku celom Wspólnoty i pogłębianiu Unii. Przeciwnie, różnice te doceniamy jako źródło bogactwa i potencjalnej przewagi Europy”. Właśnie zwracanie uwagi na te różnice nawet w językach pokrewnych jest celem zajęć. Studentom należy pokazywać to, co mamy identyczne i uczulać ich na to, co nas różni. Do tego są dobre teksty różnych informatorów i folderów unijnych.

Swój artykuł, w którym starałam się wskazać na problematykę tłumaczeń głównie tekstów związanych z Unią Europejską, z terminologią jej dokumentów, zakończę słowami L. Orbana: „Polityka wielojęzyczności niesie jasne przesłanie: każdy obywatel powinien mieć możliwość wypowiedzenia się i bycia zrozumianym we własnym języku.... Polityka wielojęzyczności przyczynia się do zwiększenia zamożności oraz sukcesu przedsiębiorstw, zbudowania najbardziej konkurencyjnej i dynamicznej gospodarki opartej na wiedzy. Dostęp do literatury w innym języku jest kluczem do poznania szerszych aspektów obcej kultury i myśli. Dlatego też Komisja tak silnie podkreśla znaczenie tłumaczeń”.

² „Wpływ Europejskiej integracji na języki słowiańskie. Trendy w dziedzinie tłumaczeń i komunikacji wielojęzycznej”, konferencja 2. 12. 2009 r. w Bratysławie.

BIBLIOGRAFIA

- Benešová M., Rusin-Dybalska R., Zakopalová L., 2013, *Tvůrčí překlad ve výukovém procesu na polsko-českém příkladu*, Praha.
- Burešová I., Dobrotová I., Bureš P., 2015, *Česko-polský a polsko-český slovník terminologie Evropské unie*, Olomouc.
- Ciesielska J., 2014, *Preklad právnych textov. Poľský a slovenský právny systém*, Bratislava.
- Dekanová E. (red.), 2010, *Nová koncepcia univerzitného vzdelávania prekladateľov a tlmočníkov na Slovensku. Zborník z vedeckého seminára s medzinárodnou účasťou Preklad a tlmočenie v kontexte zjednotenej Európy*, Nitra.
- Dobrotová I., Chlebdá W. a kol., 2015, *Tematický česko-polsko-ruský polsko-česko-ruský slovník pohraničí*, Opole.
- Gallo J., 2010, *Úvod do prekladateľskej analýzy*, Nitra.
- Gromová E., 2009, *Úvod do translatológie*, Nitra.
- Gromová E., Hrdlička M., Vilímecký V., 2010, *Antologie teorie odborného překladu, Výběr z prací českých a slovenských autorů*, III. vyd., Ostrava.
- Guldanová Z., 2010, *Teória a prax súdneho prekladu a tlmočenia*, Bratislava.
- Hrdlička M., Gromová E., 2010, *Antologie teorie odborného překladu*, Ostrava.
- Hrehovčík T., 2006, *Prekladateľské minimum*, Bratislava.
- Jeništa J., Pernická I., 2013, *Cvičebnice prekladu pro polonisty*, Olomouc.
- Knittlová D. a kol., 2010, *Překlad a překládání*, Olomouc.
- Kol., 2010, *Cvičebnica konzekutívneho tlmočenia*, Nitra.
- Krzyszowski T., 2000, *Falszywi przyjaciele, konie trojańskie i tymczasowi emigranci: o niektórych podstępnych zapożyczeniach językowych*, w: B. Kielar, T. Krzyszowski, J. Lukszyn, T. Namowicz (red.), *Problemy komunikacji międzykulturowej: Lingwistyka – translatoryka – glottodydaktyka*, Warszawa, s. 254–264.
- Lotko E., 1986, *Čeština a polština v prekladateľské a tlmočnickej praxi*, Ostrava.
- Majewska-Wójcik A., Smoleń-Wawrzuszczyńska M., Račáková A., Olchowa G., 2016, *Dwujęzyczny podręcznik komunikacji językowej dla służb ratowniczych pogranicza polsko-słowackiego*, Lublin.
- Muglová D., 2009, *Komunikácia. Tlmočenie. Preklad alebo Prečo spadla Babylonská veža?*, Nitra.
- Orłós T. Z., 2003, *Czesko-polski słownik zdradliwych wyrazów i pułapek frazeologicznych*, Kraków.
- Pančíková M., 1997, *Polsko-słowacka interferencja (swoistość nauczania języka polskiego Słowaków)*, w: W. T. Miodunka (red.), *Nauczanie języka polskiego jako obcego*. Kraków, s. 215–219.
- Pančíková M., 2004, *Pułapki dla tłumacza*, w: S. Dubisz, J. Porayski-Pomsta, E. Sękowska (red.), *Język – Polityka – Społeczeństwo*, Warszawa, s. 53–59.
- Pančíková M., 2005, *Zradności polskiej a slovenskej lexiky*. Opole.
- Pernická I., Starzyska A., 2014, *Cvičebnice prekladu pro polonisty II. – Obchodní korespondence*, Olomouc.
- Popovič A., 1977, *Preklad odborného textu*, Bratislava.
- Wojan K., 2010, *Wstęp do badań wieloznaczności leksemów w ujęciu kontrastowym*, Gdańsk.
- Vojteková M., 2014, *Administratívno-právna komunikácia: vzory písomností v poľskom jazyku s prekladovými slovníčkami (el-verzia)*, Prešov.
- Vojteková M., 2015, *Latinsko-slovensko-poľský slovník anatomických terminov*, Prešov.

Marta Pančíková

TEACHING THE POLISH-SLOVAK AND POLISH-CZECH TERMINOLOGY

Keywords: translation and interpretation study programmes, textbooks and dictionaries, terminology, false friends, the documents of the European Union, the legal terminology.

Summary. The following article consists of two parts. The first includes information about the individual departments of the Polish studies which have translation and interpretation study programmes. The text presents textbooks and dictionaries which are used by the students in these programmes. It also discusses oral and written translation, especially the important features of a number translation techniques. The second part of the article deals with terminology. It speaks about the vocabulary and various problems arising while translating or interpreting, about the difficulties with close Polish and Slovak lexis. It brings the topic of false friends in a specialized text and provides an analysis of selected specialized terms. The terms are chosen from the documents of the European Union and from the legal terminology.